

Dve politické kultúry

(Zo Slovenského kresťanského samizdatu č. 1, september 2002)

George Virsik

Udalosti z 11. septembra 2001, presnejšie to čo k nim viedlo, odrazu do celkom novej polohy dostali aj politicko-kultúrne myslenie na západe. Ide o „posuv paradigiem“ (*paradigm shift*) zrovnateľný s posuvom, ktorý sprevádzal pád komunizmu roku 1989. A čo sa týka nezodpovedaných otázok či nepresvedčivých odpovedí, pripomínajú oni nevdojak nevyjasnenosti, ktorá ešte aj po 39 rokoch zahalujú okolnosti atentátu na J. F. Kennedyho.

V tejto úvodnej úvahe nám však nepôjde o analýzu súčasnej politickej situácie, či rozostavenia politických, ideologických alebo vojenských síl vo svete. Aj keď dnes už nemožno považovať tradičný západ za sebestačnú a do seba uzavretú kultúrnu arénu, obmedzíme sa tu predsa len na tento myšlienkový kontext. Aj preto, lebo s istými kvalifikáciami stále možno súhlasiť s Treadgoldom¹, ktorý pred tridsiatimi rokmi bol napísal „

Ústredný problém (dnes by sme povedali „globalizácie“, pozn. GV) je myšlienkového rázu, a jeho ohnisko leží ako aj predtým na západe. Aj keď západná myseľ trpí paralýzou, ktorá svojou podstatou sídli v duchu alebo vôli, riešenie sa musí vypracovať v intelektuálnej oblasti. ... Krajiny mimo západ vždy reagovali na doktrinárne inovácie zo západu a možno tak urobia zasa.

Chceme tu poukázať na rodiacu sa dilemu, ktorá — ako sa zdá — ide určovať politickú kultúru západu, podobne ako bolo kedysi delenie na *pravú* (voľný trh, sloboda) a *ľavú* (ústredne riadené hospodárstvo, sociálna istota) politickú orientáciu. Nemám tu, pravda na mysli extrémne verzie či degenerácie oboch, kde Slovensko má smutné skúsenosti predovšetkým s degeneráciou tej druhej, dokonca vo forme, ktorá sa už vymykala pojmu západnej/európskej/kresťanskej politickej kultúry. Lebo ak odmyslíme oba extrémny, s kresťanskou kultúrou, s kresťanským morálnym kódexom boli v princípoch kompatibilné obe orientácie. Myslím, že podobne je tomu i teraz, keď toto delenie sa zdá byť viac a viac určované polaritou Amerika-Európa. Náznať tohoto bol i v minulosti v dvoch rôznych realizáciách „pravo-ľavej“ politickej polarizácie. *Michael Novak*, známy americký náboženský a politický mysliteľ slovenského pôvodu, to v recenzii jednej knihy vyjadruje takto (pozri <http://www.aei.org/bs/bs6105.htm>):

V modernom politickom myslení dva termíny akoby dominovali v diskusiách: jednotlivec a národný štát (*nation-state*: ide mu tu teda o národ v politickom a nie etnicko-kultúrnom slova zmysle, ako sa to rozumie v slovenčine, pozn. GV). ... Celé skupiny obyvateľov boli naraz vyzvané aby podriadili svoje staré lokálne a regionálne lojality lojalitám „vyšším“, ktoré ich viazali k novovzniknúcemu právnemu poriadku (národného) štátu. Potom, temer ako ozvenou, si viac a viac ľudí začalo uvedomovať, že každý človek je (vlastne) atomickým, osamelým a „do kostí“ zraniteľným individuum.

Póly jednotlivec a štát: v jednom kontexte (európskom) priťahovali liberálnu pravicu na jednej strane a social-demokratickú ľavicu na strane druhej. V inom kontexte (americkom) zasa vznikali protichodné póly okolo ktorých sa grupovali konzervatívci respektíve liberálna ľavica. Ak predložíte sociálny problém americkému konzervatívci je pravdepodobné, že sa bude odvolávať na všetko možné, čo by jednotlivec mohol spraviť pre seba keby sa mu kolektivistický štát len uhol z cesty. Ak však predložíte (ten istý) sociálny problém americkému liberálovi je zasa pravdepodobné, že sa bude snažiť vymyslieť nový federálny program, politickú iniciatívu či agentúru, aby ho riešila.

Európske verzie týchto reakcií sa Novak nesnaží charakterizovať, ale boli by asi iné ako v prípade amerických: moderná európska pravica sa definovala predovšetkým v opozícii k socialistickej / social-demokratickej ľavici, niekedy s prevažujúcimi prvkami „liberalizmu“ (napr. v Nemecku FDP) niekedy „konzervativizmu“ (v Nemecku CDU/CSU), dva termíny, ktoré v americkom kontexte, pravda, označujú celkom protichodné smery. Mimochodom, obeťou tejto nejednotnej terminológie sa svojím nešťastným výrokom o liberalizme stal pred rokmi aj Ján Čarnogurský. [Na dovŕšenie zmätku, v Austrálii sa konzervatívna strana nazýva „Liberal Party“ a tak sa musí používať „small ,el‘ liberals“ keď sa hovorí o liberáloch (napr. etických) v americkom slova zmysle.]

Nechajme však politickú modernu a snažme sa pozrieť bližšie na politickú „post-modernu“, ktorá asi začala pádom komunizmu roku 1989 a svoju predbežnú, formujúcu sa, fázu dokončila 11. septembra 2001 v New Yorku, keď americkí liberáli o ktorých hovorí Novak sa akoby celkom stiahli z politickej scény na ideologickú: „political correctness“ naďalej diktuje ako správne myslieť a hovoriť, jej vplyv na politické (veľmocenské) konanie je však ešte slabší ako v minulosti.

Ako východzia definícia týchto dvoch nových orientácií sa vari celkom hodí teoretický prístup v podaní *Rubena Alvarada* na <http://www.wordbridge.net/>. Zdôrazňujem to „teoretický“, pretože s praktickým jeho proamerickým vyhodnotením nemožno myslím tak zjednodušene súhlasiť. On totiž stavia USA, presnejšie politicko-spočenskú atmosféru v USA, na stranu brániacu kresťanstvo resp. západné tradície, a atmosféru, ktorú vidí ako charakterizujúcu Európsku úniu stotožňuje s alternatívnym — nie tak nekresťanským, ako skôr nedostatočne kresťanským — prístupom.

Alvarado vidí dve politické orientácie odvodené z dvoch legálnych tradícií západu, ktorých jadrami sú právo všeobecné (spoločenské, *ius commune*) a právo občianske (civilné, *ius civile*), a píše:

Ak hovoríme o *všeobecnom práve*, máme na mysli predovšetkým anglo-americkú tradíciu, a to právom, lebo práve tu ona zapustila aj najhlbšie korene. A predsa, je veľkou historickou neznámou to, že celá Európa sa riadila *všeobecným právom* až do Osvietenia, konkrétne až do Francúzskej revolúcie, ktorá dala vzniknúť podmienkam charakterizujúcim režim *občianskeho práva*. ... Čo teda charakterizovalo (aspoň donedávna) anglo-americké právo? Prednostné postavenie súdov pri určovaní a údržbe legálneho poriadku, kde právne predpisy hrali druhoradú úlohu. Princíp všeobecného práva je teda poriadok fungujúci zdola nahor, odvodený z interakcie spoločenských síl, ktoré sa dostanú do konfliktu a hľadajú riešenie. Toto vysvetľuje druhoradú úlohu, ktorú hraje legislatíva. Prvoradou úlohou štátu je jednoducho uznať a uplatňovať súkromný ráz právneho poriadku (*private-law order*): toto znamená rešpektovať ideál občana, súkromné vlastníctvo, slobodu uzavierať zmluvy, stručne komutatívnu spravodlivosť (t.j. spravodlivosť založenú na vzťahoch medzi jednotlivcami, hlavne čo sa týka majetkových záležitostí, pozn. GV). Je to tento adjudikatívny skôr ako legislatívny prístup, ktorý umožňuje *všeobecnému právu* rozšíriť sa ponad štátne hranice a vytvoriť globálnu sieť súkromných asociácií. Táto sieť je neustále rozvíjaná čo do šírky i čo do hĺbky bez ohľadu na to či štát tomu napomáha alebo bráni. I majetkové a zmluvné inštitúcie sú univerzálne a vznikajú spontánne; môžu byť usmerňované, ale nie eliminované.

Na druhej strane, tradícia *občianskeho práva* vyzdvihuje úlohu legislatívy pri formovaní právneho poriadku. Požaduje preto nadradeného vládcu aby diktoval zákony. Nemôže preto fungovať v rámci viacerých suverénit existujúcich v decentralizovanom systéme — musí sa vždy snažiť o ustanovenie nadradenej či premostujúcej moci, musí sledovať totálnu centralizáciu. Lebo si nevie predstaviť právny poriadok ináč ako diktát nadradenej moci. Kde nie je nadradená moc, nie je zákon, je anarchia, chaos, zívajúca priepasť. Tým pádom v podmienkach *občianskeho práva* niet nádeje, že by sa vytvoril svetový poriadok bez vytvorenia svetovej vlády. Z týchto dôvodov je nanajvýš potrebné byť proti globalistickej agende a všetkým jej odrastkom, za svet viacerých suverénnych mocí a sfér, teda za svet usporiadaný v podmienkach *všeobecného práva*.

Právnický laik ako ja by, pravda, povedal, že oba prístupy, teda obe tradície všeobecného i občianskeho práva, predstavujú dva *navzájom sa doplňujúce pohľady* a prístupy k politickej kultúre, teda že ich nemožno vidieť iba v čierno-bielom, Európa vs USA, podaní. Ako štartovacia plocha by nám však táto komplementarita mala postačiť práve pre svoju abstraktnosť. Možno ju charakterizovať aj v konkrétnejších, kultúrnych a kultúrno-politických, teda nie iba právnických, súradniciach. Zatiaľ len toľko, že zo slovenskej perspektívy možno s Alvaradovou preferenciou pre princíp všeobecného práva súhlasiť asi iba do tej miery do akej zdôrazňuje potrebu samostatného a iniciatívneho politického myslenia a konania namiesto bezduchého *očakávania* ako to za nich urobili iní: či už išlo o mocných Sovietov, či o „bratských“ Čechov či teraz o „bohatú“ Európsku úniu. Aj keď pasivita v politickom myslení bola celkom pochopiteľná v minulosti, nemalo by tomu tak byť i dnes, hoci treba uznať, že paralýza slovenskej politickej vôle má svoje korene práve v tejto minulosti. Lebo súčasťou politicky vyspelého myslenia je síce uznanie politickej reality — či už sovietskej alebo československej kazajky v minulosti, či ekonomicko-politických výhod v zjednotenej Európe v prítomnosti — nie však redukcia na iba pasívne podriadenie sa, bez boja o svoj vlastný, aspoň kultúrny, *Lebensraum* v rámci tejto reality.

¹ Donald W. Treadgold, *The West in Russia and China*, CUP 1973, Vol. 2, str. 178.